

Погорелова А.І.

Український парламентаризм в контексті сучасних політичних трансформацій

*Погорелова Ала Іванівна, кандидат філософських наук, доцент, головний консультант
Інститут законодавства Верховної Ради України, м. Київ, Україна*

Анотація. Йдеться щодо актуальності для України проблеми забезпечення ефективної внутрішньої політики демократичних трансформацій. Розглядається розвиток культури парламентаризму в якості механізму збереження відносин солідарності і довіри в суспільстві. Розкривається значення для України створення системи дієвого співробітництва професійного парламенту і громадськості.

Ключові слова: парламентаризм, геополітика, культура, громадськість

Для визначення геополітичних орієнтацій, як відомо, важливим є урахування як рівня розвитку своєї країни на підставі системного аналізу, так і світових змін глобального характеру. Для України, що зробила вибір демократичного шляху розвитку, стає все більш очевидним, що забезпечити зазначений вибір значно складніше, ніж його проголосити, що демократія – справа не проста, що багато чому треба вчитися і владі, і суспільству.

На наш погляд, це особливо стосується Верховної Ради України, яку вперше в історії вітчизняної конституційної правотворчості Конституція України 1996 року (стаття 75) інституалізувала як парламент, що працює на постійній основі, тобто професійний парламент.

Еволюція Верховної Ради України як парламенту пов'язана, з нашої точки зору, насамперед з її професійним зростанням, зміцненням парламентаризму в країні, усвідомленням парламентаризму як явища, «котре не вміщується в рамки парламенту, а поширюється на незрівнянно більший простір» [2, 23], усвідомленням його системного характеру, розумінням необхідності турботи про розвиток парламентаризму спільними зусиллями держави і суспільства. Виходячи з доробку вітчизняних науковців щодо дослідження проблем сучасного українського парламентаризму й одночасно міркуючи над роботою Верховної Ради України в часових межах 1996–2012 років, ми дійшли висновку, що в науковому і практичному сенсі трактувати є перспективним парламентаризм як співтворчість держави і суспільства на шляху демократичного розвитку України, що вимагає прийняття морального імперативу [4, 305], що віддзеркалює певний рівень їх культури, за провідної ролі парламенту. Така співтворчість об'єктивно може бути позитивно результативною в разі постійного відчуття державою і суспільством одне одного, усвідомлення партнерами важливості діалогу влади і суспільства, всіх його громадян, готовності до такого діалогу, вироблення механізмів, результатів співтворчості на базі зазначеного діалогу, що й свідчить про культуру парламентаризму. Забезпечення правових передумов та ефективних форм діалогізації парламентської комунікації визначає сам зміст запропонованого поняття «культура парламентаризму». Розвиток культури парламентаризму виступає як надійний механізм збереження відносин солідарності й довіри в суспільстві. Це поняття виводить розгляд проблем розвитку самого парламентаризму і проблем розвитку суспільства за межі їх нібито окремішності. Нехтування принципом діалогізації в стосунках влади і суспільства, неповага до громадян з

боку влади, цинічне небажання помічати гострі проблеми в житті людей і рахуватися з їх інтересами і турботами врешті-решт виливаються в гострі протестні прояви, уособленням яких став київський Майдан 2013–2014 років.

Суспільна свідомість в Україні переживала і переживає стрес за стресом, розчаровується у реформах, політиках, взагалі в політиці. Звернемося до унікального проекту соціологічного моніторингу «Європейське соціальне дослідження» (ESS), в якому брав участь Інститут соціології НАН України, що отримувач у 2005–2011 рр. грант на організацію та проведення опитування від Міжнародного фонду «Відродження» [1]. Його результати свідчать про те, що в Україні у зазначеному періоді знижувався інтерес громадян до політики [1, 18], а низький рівень громадянської активності супроводжувався найгіршими в Європі показниками довіри до вітчизняних державно-політичних інститутів.

Щодо довіри до політиків та політичних партій Україна випереджала лише Грецію і знаходилася на одному рівні довіри з Хорватією, Португалією та Болгарією [1, 114–115]. Соціологи дійшли висновку, що причини багатьох проблем суперечливого, дуже некавалірного та непослідовного процесу реформування політичної системи й економіки України багато в чому зумовлені консерватизмом масової ціннісної свідомості [1, 116].

Роль і значення ціннісних доміант у розвитку держави і суспільства, як відомо, важко переоцінити. Слід погодитися, що саме держава, яка займає центральне місце у сукупності політичних інститутів влади, володіє значними можливостями для масового впливу на свідомість громадян з метою змін у позитивному напрямі навіть менталітету, консервативних традицій народу.

На жаль, слід констатувати, що масований вплив почав здійснюватися після 1991 р. прямо в протилежному, негативному напрямі. Головною цінністю почали називати, зокрема особливо гучно, навіть талановито через продукцію засобів масової інформації, гроші, символічне споживання, владу. Така орієнтація в Україні дійшла до ряду масштабних абсурдних проявів, наприклад, у гонитві за придбанням автомобілів, що перетворило зелений Київ на стоянку для машин, забруднило повітря міста, створило небезпеку на вулицях. Бажання похизуватися перед сусідом або знайомими штовхає на придбання автівок нерідко навіть тих, у кого немає пристойного житла, кому зручніше було б діставатися до роботи громадським транспортом. Водночас відсутність можливості для молодих

людей одержати гарантовану роботу після закінчення навчальних закладів підштовхує їх до прояву і виправдовування своїх негативних якостей.

Парламенту не вдалося забезпечити позитивний потужний консолідований інформаційний вплив, зокрема засобами масової інформації, на вирішення завдань держави і суспільства по здійсненню демократичних трансформацій. Не вдалося подолати серйозний, з нашої точки зору, недолік української політики, який полягає у надмірному акцентуванні на зовнішніх факторах нашого розвитку, а не на активізації зусиль щодо проведення ефективної внутрішньої політики. На підставі, наприклад, сумнівного підрахунку відсотку прихильників євроінтеграції або прибічників встановлення тісних економічних стосунків з країнами Митного союзу – Білоруссю, Казахстаном, Росією – нагнітаються настрої розколу в суспільстві замість спокійного серйозного обговорення переваг для України як позаблокової країни від використання всіх можливостей співпраці на економічному напрямку, не виключаючи жодної країни.

Ю. Щербак писав ще 2003 року: «Все вирішується всередині України. І всі це знають. Врешті-решт, все залежить не лише від рішень керівництва... – але, насамперед, від нас самих, від нашої волі, енергії, бажання. Не виключено, що народ... не схоче брати на себе додатковий тягар, як-от: ...дотримуватися європейських стандартів чистоти повітря і води; навчитися проводити чесні вибори, а не продавати свої голоси за пайку гречки чи під тиском начальства; перестати пити горілку в неймовірних кількостях на кожному кроці з приводу і без приводу; підвищувати продуктивність праці – тобто тяжко і чесно працювати; навчитися привітно посміхатися до кожного відвідувача в аеропортах, готелях, офісах, магазинах, не бензоколонках і т. д.; відмовитись від вимагання хабарів за будь-яку послугу, від українсько-слов'янської лінкуватої млявості, необов'язковості, повільності; змінити багато звичок і традицій, з якими не можна пхатися до швидкого світу євроінтеграції; розпочати серйозну боротьбу з туберкульозом, іншими інфекційними хворобами, СНІДом та іншими соціальними і медичними недугами; засісти за комп'ютери і здійснити інтернетизацію країни; запропонувати нову культуру праці; стати більш ощадними; покінчити з провінційністю і хуторянством, усвідомити себе невід'ємною часткою великого європейського цивілізаційного простору, до якого колись належала Русь-Україна» [5, 352–353]. Доречно згадати тут і думку автора української геополітичної концепції Ю. Липи, яку наводить у своїй книзі Ю. Щербак: «Призначення України є тільки в ній самій, її доля є в її людях та в їх моральних та матеріальних засобах» [5, 352–353].

Але готовність слідувати такій позиції має демонструвати, перш за все, політична еліта. В нашому випадку, тобто коли інтелектуально-моральна домінанта, яку уособлюють представники влади, викликає або іронічну посмішку, здивування або обурення, протест, ми маємо звернути увагу на небезпеку таких наслідків: 1) перетворення локальних протестних настроїв на масові; 2) небажання кращих, талановитих особистостей поповнювати лави такої влади, що сприятиме ще більшому зниженню її якості.

Для України характерними є конфліктні відносини всередині самих владних структур з приводу обсягу владних повноважень. За розширення свого впливу в політичному просторі по суті не припиняється боротьба законодавчої і виконавчої гілок влади, що свідчить про відсутність консенсусних уявлень щодо майбутнього країни як у середовищі політичної еліти, в цілому у владі, так і в суспільстві.

Йдеться про конституційний процес, приватизацію, співвідношення регіональних і загальнодержавних інтересів, входження до світової цивілізації. Що є небезпечним у такій ситуації? На наш погляд, у зв'язку з тим, що така політична боротьба ведеться за умов, коли в Україні, на відміну від, зокрема, європейських країн, де існують її чіткі правила (писані або неписані, що визнаються суспільством), вона нерідко створює тривалі ситуації «глухого кута», як, наприклад, у випадку відомих блокувань трибуни Верховної Ради України, особливо у 7-му скликанні парламенту. Можна було б заспокоювати себе тим, що в умовах такого серйозного соціокультурного зсуву, який ми переживаємо з 1991 року, без перманентних потрясінь не обійтися. Проте аналіз конфліктних ситуацій показує, що вони можуть бути не руйнівними, а повчальними, але за умов свідомої націленості політиків на іншу, ніж є зараз, політику. Йдеться про політику спільного успіху країни, а не часткової тимчасової перемоги однієї політичної сили над іншою.

Така політика має вироблятися і здійснюватися, на наше переконання, саме парламентом, якому належить забезпечити довіру громадян, довести, що він може бути зібранням не носіїв вузькогосподарських інтересів, а відповідальних політиків.

Для неконфронтаційної політики, на нашу думку, необхідні такі передумови: 1. Вміння і звичка аналізувати власний досвід, власні помилки, невдачі, прорахунки, сміливо виносити їх на публічне обговорення за участю науковців, експертів, активних громадян. 2. Відмова від ставлення до опонентів як до ворогів, від недооцінки їх можливих контрдій, повага до особистості громадянина, виборця, політичного діяча. 3. Звичка шукати взаємовигідні рішення, що мало би свідчити про високу політичну культуру, в нашому випадку – про високу культуру парламентаризму.

Завдання розвитку культури парламентаризму в такому разі означає просування до неконфронтаційної системи влади, неконфронтаційної політики, воно є вельми складним, його вирішення – тривалим у часі.

Законодавчі органи влади – парламенти – є тепер як ніколи життєво необхідними, про що засвідчило світове дослідження, проведене з ініціативи Міжпарламентського Союзу та Програми розвитку ООН, основні результати якого були опубліковані у квітні 2012 року [3].

У сучасному світі у 190 із 193 країн діють парламенти, які значно різняться за впливом, повноваженнями, функціями. Звісно, існування парламенту не вичерпує всіх ознак демократії, але демократія не може існувати без парламенту. Адже саме парламент залишається єдиним органом, який призначений для формування інтересів усієї нації, для її консолідації при вирішенні найскладніших завдань розвитку в умовах викликів XXI століття. Саме парламенти покликані

виконувати такі стратегічні ролі, як прийняття і скасування законів, здійснення контролю за виконавчою гілкою влади.

Нині зростають вимоги громадськості до представництва її інтересів, актуалізується необхідність еволюції самих парламентів у бік забезпечення підвищення ефективності їхньої роботи, здатності відповідати зростаючим громадським очікуванням стосовно того, що парламенти можуть і повинні робити.

Український парламент, як ми вже зазначили, має повернути собі довіру суспільства, але парадокс полягає у тому, що вирішення цього завдання діалектично пов'язане із розвитком самого суспільства, параметри якого значною мірою визначають діяльність усіх гілок демократичної влади, залежить від рівня загальної, політичної, правової, професійної культури всіх акторів зазначеного процесу.

У політиці, як ми переконалися за 22 роки, небезпечно захоплюватися гучними акціями замість систематичного наполегливого вирішення існуючих проблем. Перспективи розвитку культури парламентаризму в Україні пов'язані із реалізацією заходів з розв'язання протиріччя між вимогами демократичних трансформацій, що обумовлені демократичним вибором України, і практичною готовністю до їх здійснення з боку як органів державної влади, так і суспільства, враховуючи рівень їх професіоналізму, рівень політичної культури громадян. Професійне становлення парламенту України відбувається у складний історичний час глобальних викликів, коли об'єктивно гостро постає потреба нового осмислення понять соціального і політичного простору, відносин між групами і загальнодержавними інтересами, взаємодії держави і суспільства.

Враховуючи, що якість еліт свідчить, з одного боку, про стан усього соціуму, виступає його інтегральним показником, а з іншого – впливає на загальний настрій суспільства, викликає ті чи інші соціальні зміни, стає очевидним значення відкритості влади, його готовності до діалогу із суспільством, вміння вести такий діалог, здійснювати, зокрема, законотворчу роботу у співтворчості із суспільством.

Доля демократичних трансформацій в країні вирішальною мірою залежить від націленості всіх гілок влади і в першу чергу парламенту, кожного його комітету на систематичну взаємодію із структурами громадянського суспільства, досягнення розумних

компромисів у середовищі як влади, так і різних соціальних верств, вміння приймати консенсусні рішення. Саме культура здатна приносити в суспільство стабільність і наступність, без яких не може успішно відбуватися процес розвитку, вона позначається на характері не лише парламентських дебатів, а й всіх видів лобювання, медійних акцій, поведінці громадян різного віку. Зростає значення інтелектуально-моральної домінанти як владної еліти, так і її партнерів з боку структури громадянського суспільства. Головним критерієм розвиненості культури парламентаризму має виступати здатність влади реалізовувати завдання демократичного реформування на основі високої соціальної відповідальності професійних управлінських кадрів, активної практики політичного виховання студентської і учнівської молоді.

Особливого значення набуває здатність парламенту конструювати консенсусні соціальні відносини через законотворчу діяльність, що ґрунтується на практиці демократичного розвитку, доланні розриву політики і моралі.

У контексті законотворчої діяльності парламенту потребують особливої уваги ті законопроекти, які спрямовані на скорочення дефіциту солідарності й співчуття в суспільстві, обмеження і врівноваження негативних індивідуалістичних установок і проявів, які особливо спостерігаються в останні десятиліття і є небажаними нашаруваннями у національному житті України.

Удосконалення роботи з формування нової політичної культури доби глобалізації інформаційного простору вимагає активного залучення до зазначеного процесу висококваліфікованих фахівців, які мають змогу творчо працювати у віці, що перевищує пенсійний, зокрема й народних депутатів попередніх скликань, які виявили себе справжніми професіоналами в галузі парламентаризму, є авторами важливих парламентських документів. Для людей, що досягли високого рівня професійної компетентності, мають передбачатися відповідні можливості для реалізації творчого потенціалу в інтересах суспільства.

Перспективи розвитку культури парламентаризму, в цілому українського парламентаризму залежать від усвідомлення зазначених проблем і від здатності всіх гілок влади і суспільства консолідуватися у своїй прихильності до демократії не на словах, а на ділі.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Головаха С. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами «Європейського соціального дослідження» 2005–2007–2009–2011 / С. Головаха, А. Горбачик. – К.: ТОВ «РПФ «Азбука»», 2012. – 119 с.
Holovaha E. Tendentsii sotsialnyh zmin v Ukraini ta Evropi: za rezultatami «Evropeyskoho sotsialnoho doslidzhennya» 2005–2007–2009–2011 / E. Holovaha, A. Horbachik. – K.: TOV «RPF «Azбуka»», 2012. – 119 s.
2. Кривенко Л. Парламент без парламентаризму? / Кривенко Л. // Віче. – 1997. – № 4. – С. 23.
Krivenko L. Parlament bez parlamentarizmu? / Krivenko L. // Viche. – 1997. – № 4. – S. 23.
3. Парламенти світу: порівняльний аналіз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www/ipu/org/gpr>.

- Parlamenti svitu: porivnyalnyi analiz [Elektronnyi resurs]. – Razhim dostupu: <http://www/ipu/org/gpr>.*
4. Погорелова А. І. Парламентаризм у контексті культури / Погорелова А. І. // Парламентаризм в Україні: теорія і практика: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – К., 2001. – С. 305.
Pogorelova A.I. Parlamentarizm u konteksti kultury / Pogorelova A.I. // Parlamentarizm v Ukraini: teoriya i praktyka: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. – K., 2001. – S. 305.
5. Щербак Ю. Україна: Виклик і Вибір. Перспективи України в глобалізованому світі XXI століття / Щербак Ю. – К.: Дух і Літера, 2003. – С. 352–353.
Stcherbak Yu. Ukraina: Vyklyk i Vybir. Perspektivy Ukraini v globalizovanomu sviti XXI stolittya / Stcherbak Yu. – K.: Dukh i Litera, 2003. – S. 352–353.

Pogorelova A.I. Ukrainian parliamentarism in the context of modern political transformation

Abstract. It is about the relevance for the understanding of problem of effective internal politics of democratic transformation. We consider the culture of parliamentarism as a mechanism maintaining relationships of trust and solidarity in society. It reveals importance for Ukraine establishment of effective professional collaboration Parliament and the public.

Keywords: *parliamentarism, culture, public*

Погорелова А.И. Украинский парламентаризм в контексте современных политических трансформаций

Аннотация. Анализируется актуальность для Украины понимания проблемы обеспечения эффективной внутренней политики демократических трансформаций. Рассматривается развитие культуры парламентаризма в качестве механизма сохранения отношений солидарности и доверия в обществе. Раскрывается значение для Украины создания системы действенного сотрудничества профессионального парламента и общественности.

Ключевые слова: *парламентаризм, культура, общественность*